

הרב ינון ויסמן

הפטורים מתרומה וחייבים בחלה

(ירושלמי חלה פ"א ה"ג)

הגמרא אומרת "מעשר ראשון שנטלה תרומתו. ומכיון שנטלה תרומתו לאו כחולין הוא. תיפתר שהקדימו בשיבולין דאמר רבי אבהו בשם ר"ש בן לקיש מעשר ראשון שהקדימו בשיבולין פטור מתרומה גדולה". וכן אומרת לעניין מעשר שני והקדש "מע"ש והקדש שנפדו: רבי זעירא רבי יוסי רבי חמא בר עוקבא רבי הלל בן הלל מטא בה בשם רבי יודה דמן הדא מעשר שני שהקדימו בשיבולין פטור מתרומה גדולה".

ואולם הרמב"ם כתב (הלכות בכורים פ"ו ה"ג) "אף על פי שהן פטורין מן התרומה חייבין עליה בחלה וכן מעשר ראשון שהקדימו בשבלים שניטלה תרומתו אף על פי שיש בו חלק תרומה גדולה ומעשר שני והקדש שנפדו ומותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים כשיפדו כל אותן המותרות הכל חייבין בחלה". וכתב במראה הפנים "תיפתר שהקדימו בשיבולין. וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' בכורים בהל' ג' גבי מעשר ראשון ובמעשר שני סתם וכתב שם ומע"ש והקדש שנפדו והא הכא מוקי לה נמי שהקדימו בשיבולין וזה מוכרח הוא כמבואר בפנים וצ"ל דסמיק על מה שכתב במעשר ראשון וה"ה במעשר שני דהקדימו בשיבולין איירי". וברדב"ז כתב "בירושלמי מוקי למעשר שני נמי כגון שהקדימו בשבולים ורבינו השמיט זה משום דלא מוקמינן למעשר ראשון שהקדימו בשבולין אלא משום דקשיא לן פשיטא והלא חולין גמורים הוא אבל גבי מעשר שני אפי' לא הקדימו בשבולין איכא חידושא דה"א יפטר מן החלה דממון גבוה הוא קמ"ל דאפי' שהוא ממון גבוה חייב בחלה ומאן דמוקי לה בשקדימו בשבולין ס"ל דממונו הוא ולפיכך לא אשכחנא בה חידושא ואוקמה בשקדימו בשבולין ויגיד עליו רעו ההקדש שהחידוש היה אף על פי שהוא ממון גבוה כיון שנפדה חייב בחלה וכן מעשר שני ומשום הכי לא הזכיר רבינו גבי מעשר שני שהקדימו בשבולין והיינו טעמא דמותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים שנפדו דכל הני חד טעמא איתא להו משום דהוו ממון גבוה ודוק ותשכח". (והרמב"ם פסק [הלכות מע"ש פ"ג ה"ז] שמע"ש ממון גבוה הוא) ונראה שהבין שדברי מראה הפנים הם דוחק.

אמנם על דברי הרדב"ז קשה, שהרי הגמרא בהמשך אומרת "רבי יונה בעי כמ"ד אינו כנכסיו ברם כמ"ד כנכסיו הוא חייב. א"ל אוף אנא סבר כן". ופרש הפנ"מ "ר' יונה בעי. הא דקתני גבי מעשר שני שנפדה אם זה דוקא כמ"ד שאינו כנכסיו אלא ממון גבוה הוא אבל למ"ד כשאר נכסיו הוא ואינו אלא ממון הדיוט א"כ הוא חייב בחלה אף קודם שנפדה וא"ל אף אנא סבר כן דמתני' דקתני שנפדה כמ"ד ממון גבוה הוא". כלומר שהגמרא דברה דווקא על מ"ד שמע"ש הוא ממון גבוה, כי אחרת חייב בחלה גם לפני הפדיון.

ולגבי מעשר ראשון אומרת הגמרא "א"ר יוסי כתיב [שם כו] והרמותם ממנו את תרומת ה' מעשר מן המעשר ולא תרומה ומעשר מן המעשר. בשמירח ואח"כ הפריש תרומת מעשר

שבו. אבל אם הפריש תרומת מעשר ואח"כ מירחו לא בדא". וכתב על כך מראה הפנים "לפי גי' הספר קשה דמה טעם בדבר ונראה דנתחלפה הגי' בהעתקה ואיפכא צ"ל בשהפריש תרומת מעשר ואח"כ מירח אבל בשמירח ואח"כ הפריש תרומת מעשר לא בדא אמרו שפטור מתרומה גדולה וה"ז דומה למה דאיתמר בבבלי פ"ז דברכות ובכמה מקומות א"ל רב פפא לאביי אלא מעתה הקדימו בכרי נמי א"ל עליך אמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו".

ובשנו"א כתב "ומעשר שני שנפדה אחר מירוח אבל אם נפדו קודם מירוח חייב במעשרות ומיירי שהקדימו בשבליים שפטור מת"ג ומן המעשר: הקדש שנפדה אחר מירוח אבל קודם מירוח חייב אף במעשר". כלומר הוא הבין שהגרסא בגמרא אינה נכונה, והמשפט "בשמירח ואח"כ הפריש", מתייחס למעשר שני והקדש, ואינו מתייחס למעשר ראשון. וכ"כ הרידב"ז בשמו "והגר"א ז"ל גרס פטור מת"ג ומן המעשר בד"א שמירח ואח"כ פדה אבל פדה ואח"כ מירח לא וכן איתא בס' מלאכת שלמה ז"ל".

והנה חייבים לומר שמדובר שהקדימו בשבליים, כי אחרת אין ממה לפטור אותו ממעשרות כמ"ש לעניין מעשר ראשון. אולם לא מוכח מכאן שישנו פטור שאינו חייב לתרום ת"ג ומעשר מהטעם שפטור במעשר ראשון (א"ר יוסי כתיב [במדבר יח כט] את כל חלבו את מקדשו ממנו. לא חלבו וחלב חברו. א"ר יוסי כתיב [שם כו] והרמותם ממנו את תרומת ה' מעשר מן המעשר ולא תרומה ומעשר מן המעשר), אלא ניתן לומר שמעש"ש דומיא דהקדש, ושניהם מטעם שממון גבוה אינו חייב בתרו"מ.

אמנם ר' זעירא לא ס"ל הכי אלא מבין שהפטור בדומה למעש"ר ולכן אומר "רבי זעירא רבי יוסי רבי חמא בר עוקבא רבי הלל בן הלוי מטא בה בשם רבי יודה דמן הדא מעשר שני שהקדימו בשיבלין פטור מתרומה גדולה". ומשמע שפטור בגלל ההקדמה. אולם זה חולק על מה שאמרה הגמרא קודם (לפי הסבר הגר"א) שתלוי מתי היה הפדיון, ואם הפדיון היה קודם המירוח, חייב המעש"ש בת"ג כמו שההקדש שנפדה קודם מירוח חייב בת"ג.

ויוצא לפ"ז שאין כאן הגבלה של שיבולים ולא כרי, שאין הבדל בזה במעש"ש, אלא רק במעש"ר, וכשהגמרא אצלנו אומר שהקדימו בשיבולים, הכוונה שמקדים הפרשת מעש"ש לת"ג ומעש"ר. אבל כשהרמב"ם מדבר על הפרשה בשיבולים הוא בא לאפוקי הפרשה בכרי אחר מירוח, שזה הדין במעש"ר בלבד, ולכן לא ציין זאת במעש"ש.

ובהמשך כתב הרידב"ז ע"ז אמר ר' יונה כמ"ד אינו כנכסיו ר"ל דהוי ממון גבוה אבל כמ"ד כנכסיו הוא חייב. ר"ל דלא מיפטר מטעם שנתמרח ברשות גבוה קודם הפדיון". כלומר שר' יונה ס"ל שהפטור משום ממון גבוה ולא משום הקדמה בשיבולים.

ולפי הסבר זה הגמרא עצמה דוחה את דברי ר' זעירא, והדין של הקדמה בשיבולים ולא הכרי אינו שייך במעשר שני. וכן משמע ברמב"ם שהביא את דין הקדמה בשיבולים רק במעשר ראשון (תרומות פ"ג ה"ג), ולא הביא בהלכות מעשר שני.

(אמנם לפי מש"כ הרידב"ז בהמשך א"א לומר כן, שכתב "ונמצא לפ"ז דפליג על הא דאמר ר' יוסי לעיל גבי מע"ר דגזה"כ הוא דלא חייב ב' החיובים תרומה גדולה ותרומ"מ כאחת דאם כן גם במע"ש יהיה כן שלא חלו ב' החיובים בב"א ע"ז מסיק הוי מע"ר [כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק] הואיל וכל עמא מודיי שהוא כנכסיו חייב. הוי פליגי ר"ל דפליגי על ר' יוסי דלעיל דס"ל דמע"ר שהקדימו בשבלין פטור מת"ג". וא"כ סובר שלכו"ע מעש"ר ומעש"ש שווים, או שבשניהם אינו חייב בת"ג או שבשניהם חייב בת"ג אם הקדימם. אולם קשה על דבריו מנ"ל שאם סוברים את הלימוד של ר' יוסי עלל הפטור במעש"ר, חייבים לומר שאותו גזה"כ קיימת גם במעש"ש, והרי הפסוקים שמביא ר' יוסי מדברים רק במעש"ר).

עוד קשה בדעת הרמב"ם, שאת הדין שמעשר שני פוטר מתרומ"מ לא הביא כלל, ואע"פ שאר פרטי המשנה שלנו מופיעים ברמב"ם גם לגבי תרומ"מ (הלכות תרומות פ"ב ה"ט; פ"ג הי"ג, הלכות מעשר פ"ב ה"ח), פרט זה אף שנזכר במשנה לא נכתב, וצ"ע. ואולי לא הזכיר כיון שאינו נזכר בפרוש במשנה, והוא מקרה נדיר שאינו מפריש כסדר, ורק בהקדש הזכירו ששם אינו נדיר. ובמעש"ר הזכירו לחלק בין הקדימו בכרי להקדימו בשבליים.

ובהלכות תרומות פ"ה הי"ג כתב הרמב"ם "המפריש תרומה ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו, או ממעשר שני והקדש שלא נפדו על פירות אחרות אין תרומתן תרומה", והקשה הראב"ד "א"א אין אלו דברי תימה המשנה אמרה אין תורמין ממעשר ראשון שניטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש שנפדו ואם תרם אין ת"ת והדעת נותנת כ"ש אם לא נפדו אבל זה המחבר סבר שהוא דרך אחת עם מעשר ראשון שניטלה תרומתו ואין השכל מורה כן שהמעשר השנוי כאן בשקדימו בכרי ודוקא בשניטל ממנו תר"מ מפני שמקצתו מתוקן אבל אם לא נטל ממנו כלום יכול הוא לתרום מה שיש בו מתרומה גדולה על מקום אחר וזה דרך האמת". ועיין בנו"כ שם.

ולפמש"כ נראה שהרמב"ם אומר דווקא כשלא נפדו, שאם נפדו הרי גם אם הקדימו בכרי חייב בתרומ"מ, ולא נחית לחילוק מתי היה המירווח, שזה כבר כתב על הקדש בהלכות מעשר.

